

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการแรงงานลาว
ในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา
The Industrial Laos Migrant Workers Management
in Nakhon Ratchasima Province.

จันทร์เพ็ญ เกตุสำโรง¹

อภิศักดิ์ อีระวิสิษฐ์²

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเข้ามาเป็นแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม ศึกษากระบวนการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม การศึกษาวิเคราะห์การจัดการแรงงานลาว ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่ม โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ แรงงานลาว และผู้บริหาร ผู้ดูแลแรงงานลาว โรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 50 คน ช่วงเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2556 และการวิเคราะห์ข้อมูล จากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า 1) กระบวนการเข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ก่อนการเข้ามาทำงาน แรงงานลาวส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา และรับจ้าง การเดินทางมาทำงานที่ประเทศไทยผ่านนายหน้า จัดหางาน ทำเอกสารต่างๆ ให้แรงงานลาวทุกอย่าง การเดินทางจากประเทศลาวสู่ประเทศไทย นายหน้ามีรถมาส่งที่ด่านชายแดน โรงงานอุตสาหกรรม มีรถไปรับแรงงาน

¹ นักศึกษาสาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ลาวจากด้าน ผู้โรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา ใช้เวลาในกระบวนการ ทั้งสิ้น 2 เดือน ถึง 1 ปี ใช้เงินประมาณ 2,500 บาท 2) โรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา มีระบบการจัดการแรงงานลาวเพื่อให้แรงงานลาวสามารถทำงานได้คือ มีการจัดการชีวิตในการทำงาน การจัดการชีวิตหลังการทำงาน การจัดการค่าจ้าง และสวัสดิการ รวมถึงการมีกฎระเบียบเพื่อจัดการกับปัญหาของแรงงานลาว 3) การจัดการแรงงานลาวเชิงบูรณาการ ด้านคุณค่าแรงงานลาวได้รับความเป็นธรรม ในการจัดการแรงงานของโรงงานอุตสาหกรรม ด้านประวัติศาสตร์มีการมองผ่านประวัติศาสตร์ว่าลาวกับไทยเป็นพี่น้องกัน มีภาษาที่สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ดีทำให้ เป็นเรื่องง่ายในการทำงานร่วมกัน ด้านวาทกรรมการให้ความหมายแก่แรงงาน ด้าน ประจักษ์การศึกษาแรงงานลาวทำให้รับรู้ความจริง ข้อเสนอแนะ โรงงานอุตสาหกรรม ควร มีระบบการจัดการ ดูแลแรงงาน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ระหว่างโรงงาน อุตสาหกรรมและแรงงาน

คำสำคัญ: การจัดการแรงงานลาว โรงงานอุตสาหกรรม นายหน้า

Abstract

The study on Lao workers industrial integrated management in Factory in Nakhon Ratchasima province aims to study about process of Lao workers migrant Moreover, to study on migrant Lao workers management in industry and also to analysis on Lao workers in migrant management The quantity research is avenged by research to analysis the data The researcher collects the data by interviewing and group conversation for gathering the data in detail the target groups are Lao workers, managers, and Lao workers consultant. There are fifty people in factory in Nakhon Ratchasima The schedule of collecting data is on mach to June, 2013 Analyzing data from information on the researcher knows that: 1) process removed of the Lao PDR was main and the agriculture farming and wage worker industries

and there have passing broker at the industry and there are pickup by border Laos-Thai to the factory an industries, and their livelihood within two month to one year's payment 2,500 Bart. 2) Factory in Nakhon Ratchasima with workforce management systems to Laos is Lao workers to work with the management of work life. To manage life after work Pay and Benefits Management Including the regulations to deal with the problems of labor Laos. 3) Integrative analysis Lao workers. Laos has been labor value fairness in labor-management of industrial history. Laos and Thailand are brothers. A language that can communicate well understood, making it easy to work together to give meaning to the discourse of empirical labor. Education, Labor, Laos to the truth. Suggested factory industrial should be wage guard management system and may be pass participant during by wage and the factory industries.

Keywords: Management, Industrial, Agent

1. บทนำ

ประเทศไทยมีการพัฒนาอุตสาหกรรมหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่งเสริมการลงทุนต่างๆ รักษาให้ประเทศไทยมีอุตสาหกรรมส่งออกแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตและเป็นทุนมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาในทุกๆ ระดับของระบบเศรษฐกิจ อันได้แก่ แรงงานในภาคการผลิตต่างๆ เช่น แรงงานในภาคการเกษตรกรรมแรงงานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม และแรงงานในภาคบริการ นอกจากนี้แรงงานยังมีความสำคัญในระดับภาพรวมของประเทศเพราะหากว่าแรงงานในภาคการผลิตต่างๆ มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพที่ดีย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพในการผลิต และเกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาภาคการผลิตนั้นๆ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาในภาพรวมของประเทศดังนั้นแรงงานจึงมีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศอย่างยิ่งและแรงงานมีความจำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ให้การดูแลอย่างพอเหมาะพอควรมีศักดิ์ศรี สามารถดำรงตนอยู่อย่างเท่าเทียมกันกับทุกกลุ่มชน

ต่าง ๆ ในสังคมได้แต่อย่างไรก็ตาม การที่แรงงานมีความหลากหลายแยกไปตามภาคการผลิตสาขาต่าง ๆ นั้น ทำให้การจัดการดูแลและการดำรงอยู่ของแรงงานมีความแตกต่างกันไป แรงงานมีความสำคัญในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตที่จำเป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต่สมัยนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกและแรงงานสามารถเพิ่มผลผลิตในการผลิต ได้โดยการแบ่งงานกันทำงานทำให้เกิดความชำนาญในการทำงาน ในระยะต่อมาแรงงานได้กลายเป็นส่วนประกอบของในการผลิตร่วมกับปัจจัยการผลิตประเภทเครื่องจักรอันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตามแรงงานก็ยังเป็นปัจจัยการผลิตที่ยังมีความสำคัญอยู่เช่นกันถึงแม้ว่าจะลดบทบาทลงจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกก็ตาม หลังจากนั้นแรงงานได้รับการพิจารณาเป็นทุนประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิตโดยที่แรงงานสามารถพัฒนาสร้างเสริมความรู้ทักษะ ความสามารถเพิ่มขึ้นได้ส่งผลทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตของภาคอุตสาหกรรมมีมากขึ้น และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยตรง ดังนั้นแรงงานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตและการพัฒนาประเทศ

การเคลื่อนย้ายทุนและแรงงานโลกไร้พรมแดนทำให้การเคลื่อนย้ายทุนและแรงงาน โดยเฉพาะปรากฏการณ์ระหว่างประเทศชัดเจนและรวดเร็วขึ้นการย้ายถิ่นฐานในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงในพลวัตโลก การที่ตลาดเศรษฐกิจของโลกเร่งผสมผสานรวมกันมากขึ้น พร้อมกับระบบคมนาคมและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นในปัจจุบัน ทำให้คนจำนวนมากสามารถเดินทางข้ามพรมแดนได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่เดินทางไปทำงานในต่างประเทศก็เพราะไม่สามารถหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวได้เพียงพอในประเทศของตน อีกทั้งช่องว่างของรายได้ที่ขยายกว้างขึ้นและความแตกต่างด้านคุณภาพชีวิตภายในและระหว่างประเทศยังเป็นแรงผลักดันเสริมให้เกิดการย้ายถิ่น (องค์การแรงงานระหว่างประเทศ, 2551) ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียแก่ประเทศที่เป็นต้นทางและปลายทางในด้านอุตสาหกรรมที่ต้นทุนอ่อนไหวย่อมหาทางเคลื่อนย้ายสู่ประเทศที่แรงงานถูกแต่สำหรับการผลิตที่ต้องอาศัยความรู้และเทคโนโลยีมักเลือกที่ตั้งอยู่ในประเทศที่มีคุณภาพแรงงานสูงและมีสิ่งอำนวยความสะดวกพอเพียง (สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2548) การอพยพของแรงงานลาวผิดกฎหมายผ่านช่องทางตามแนว

ชายแดนอีสาน มีรากเหง้ามาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนสองฝั่งโขง คนไทยที่อาศัยอยู่ตามฝั่งโขงมีความผูกพันในฐานะเป็นญาติพี่น้องกับคนลาว จึงมีการชักนำให้คนลาวที่เป็นพี่น้องเข้ามาขายแรงงาน เป็นกรรมกรแบกหามตามหน่วยงานก่อสร้าง ผู้ว่าจ้างก็เห็นชอบ เพราะค่าจ้างถูกหาแรงงานไทยยาก กระทั่งลูกหลานเข้าไปใน ส่วนกลางของประเทศ การอพยพของแรงงานข้ามชาติเข้ามาในไทยไม่ใช่เรื่องค่าจ้าง อย่างเดียวแต่เป็นความต้องการของนายจ้างที่ต้องการจ้างแรงงานราคาถูก (แรงงานต่างด้าว, 2549)

การเปิดประชาคมอาเซียน (AEC) และการเคลื่อนย้ายแรงงาน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่มีการแข่งขันสูง อันส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องปรับตัวเองเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการ รวมกลุ่มการค้ากันของประเทศต่าง ๆ อาทิ สหภาพยุโรป และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้เห็นชอบ ให้จัดตั้ง “ประชาคมเศรษฐกิจของอาเซียน” ภายในปี 2558 มีประสงค์ที่จะให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้โดยมุ่งที่จะจัดตั้งให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและเป็นฐานการผลิตร่วมกัน ส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจมหภาค ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียน (กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม หรือ CLMV) เพื่อลดช่องว่างของระดับการพัฒนาของประเทศสมาชิกอาเซียน และมุ่งให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า การบริการ การลงทุน แรงงานฝีมือระหว่างประเทศสมาชิกโดยเสรี (สำนักงานอาเซียนแห่งชาติ, 2554) เพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งระบุใจความว่าในปี ค.ศ. 2015 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะมีคุณลักษณะที่สำคัญคือการเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันการเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง การเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกันและการเป็นภูมิภาคที่บูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้อย่างสมบูรณ์ การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรประชาคมอาเซียนนั้น เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีโดยให้บริหารจัดการ การเคลื่อน ย้ายหรืออำนวยความสะดวกในการเดินทางสำหรับบุคคลธรรมดา

ที่เกี่ยวข้องกับการค้าสินค้าบริการและการลงทุนให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของประเทศ ผู้รับต้องมีการหลั่งไหลของทุนนิยม การค้า การลงทุน การท่องเที่ยวซึ่งขาดไม่ได้ คือ การไหลเวียนของแรงงานในภูมิภาคอาเซียน (สมเกียรติ วัฒนศิริชัยกุล, 2553) การมีแรงงานข้ามชาติอยู่ในประเทศ ไม่ใช่เรื่องแปลกในสังคมไทย ในอดีตตอนเราเปิดประเทศมีแรงงานรับจ้างจีนเป็นแรงงานส่วนใหญ่และต่อไปเมื่อเปิดประชาคมอาเซียน การเคลื่อนย้ายของแรงงานจะมีเสรีมากยิ่งขึ้นเราจะต้องอยู่กับสิ่งเหล่านี้ อย่างปฏิเสธได้ยากเราจะต้องมีการบริหารจัดการกับการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติให้ดีที่สุด

การเคลื่อนย้ายแรงงานสามารถพบเห็นได้ทั้งในระดับภูมิภาคภายในประเทศ และต่างประเทศ โดยสาเหตุส่วนใหญ่มาจากทั้งปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดันของทั้งประเทศปลายทางและประเทศต้นทาง (กองบริหารตลาดแรงงาน, 2545) สำหรับการเคลื่อนย้ายหรือไหลเข้าของแรงงานต่างชาติประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะแรงงานอพยพจากประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว) เข้ามาทำงานในประเทศไทย มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่แรงงานไทยส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะแรงงานประเภทกึ่งฝีมือและประเภทไร้ฝีมือจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมเดินทางไปทำงานต่างประเทศ จึงนำมาซึ่งปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคอุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องมีแรงงานต่างด้าวเข้ามาทดแทน (ประมวล สุขกล่อม, 2547) แรงงานลาวที่เข้ามาทำงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มาทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานประกอบการ และเหตุที่แรงงานลาวข้ามชาติมาในภาคอีสานเพราะวัฒนธรรมอีสานมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมลาวเป็นอย่างมาก ทำให้แรงงานลาวเดินทางมาทำงานในภาคอีสานเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี และในอนาคตการเดินทางสะดวกจะส่งผลให้การเดินทางไปกลับได้ในวันเดียว ซึ่งเป็นความร่วมมือใหม่ที่เป็นการแก้ไขปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากลาวสู่ประเทศไทย (เกษมณี แคว้นน้อย, 2554)

จังหวัดนครราชสีมายังเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีประชากรมากเป็นอันดับสองของประเทศ มีแหล่งท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่นักลงทุนทั้งในประเทศไทยและต่างชาติต่างให้ความสำคัญกับจังหวัดนครราชสีมามาก (ข้อมูลจังหวัด

นครราชสีมา, 2555) เป็นศูนย์กลางทางด้านต่าง ๆ ของภูมิภาค ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคมขนส่ง การอุตสาหกรรม การเงินการธนาคาร การพาณิชย์ การลงทุน การสื่อสารโทรคมนาคม แม้ความเป็นจริงที่กล่าวว่า “โอกาสในชีวิตที่ดีกว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดของการย้ายถิ่นของมนุษย์” แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า สาเหตุของการย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นไม่เพียงแต่จะมีความหลากหลายอย่างยิ่ง แต่มีความซับซ้อนอย่างยิ่งด้วย ความซับซ้อนของการย้ายถิ่นข้ามชาติเกิดจาก มีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง รวมถึงประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่จะมาถึงในปี พ.ศ. 2558 (กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ, 2540) โดยเฉพาะในประเทศไทยมีแรงงานลาวกระจายไปตามสาขาการผลิตทั้งในภาคเกษตรกรรมภาคอุตสาหกรรม ภาคพาณิชย์กรรม และภาคบริการจึงทำให้การบริหารทางด้านแรงงานมีความซับซ้อนตามไปด้วย ในแต่ละภาคการผลิตจะมีบริบทที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของแรงงานลาวที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดนครราชสีมา จึงจะต้องศึกษาเพื่อเข้าใจแรงงานเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับกระบวนการในการข้ามแดนจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาสู่ประเทศไทย ศึกษาการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อจะได้เข้าใจวิถีชีวิตแรงงาน ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์แก่แรงงานลาว นายจ้าง และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การจัดการแรงงานอย่างมีคุณภาพและเป็นแนวทางในการศึกษาแรงงานต่างด้าวต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการเข้ามาเป็นแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อศึกษาระบบการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อการศึกษาวิเคราะห์การจัดการแรงงานลาว

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตการณ์ ใช้การจดบันทึกภาคสนามประกอบการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เครื่องมือที่ใช้โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (In-depth Interview) และ

การประชุมกลุ่ม 6-10 คน การสังเกตการณ์ กลุ่มเป้าหมาย คือ แรงงานลาว 50 คน และเจ้าหน้าที่ ดูแลแรงงานลาว จากแนวคำถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น การเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือน มีนาคม ถึงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2556 การศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ผู้ศึกษาพยายามเจาะลึกถึงกระบวนการข้ามชาติของแรงงานลาว รวมถึงศึกษาระบบการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม ศึกษาวิเคราะห์ แรงงานลาว เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ภาววิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาความสัมพันธ์ (Content Analysis) เพื่อให้เห็นกระบวนการความเชื่อมโยง และการจัดการในเชิงบูรณาการของแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

3. ผลการศึกษา

กระบวนการเข้าสู่แรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

การเข้าสู่การเป็นแรงงานข้ามชาติตั้งแต่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการเปิดประเทศทำให้ข้อมูลข่าวสารและการติดต่อสื่อสาร และประเทศไทยมีแหล่งงานที่น่าสนใจ โดยเฉพาะทางโทรทัศน์ซึ่ง สปป.ลาว สามารถรับชมรายการต่าง ๆ จากสถานีโทรทัศน์จากประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถรับรู้สถานการณ์ทางประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นละคร การแต่งกาย หรือเรื่องการทำงาน ซึ่งทำให้ทัศนคติเปลี่ยนไปจากแต่ก่อน ประกอบกับเศรษฐกิจที่ สปป.ลาว อยู่ในสภาวะการพัฒนา จึงทำให้แรงงานเดินทางมาทำงานในประเทศไทย เพราะการเชื่อมโยงด้านข้อมูลข่าวสารสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้รวดเร็ว เมื่อมีแหล่งงานที่ดีโดยมีแหล่งข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนและคนรู้จักญาติพี่น้อง ที่เคยมาทำงานที่ประเทศไทย และจากทางสถานีวิทยุ ทางโทรทัศน์ ที่มีการโฆษณาเกี่ยวกับการหาแรงงานลาวมาทำงานที่ประเทศไทยวัยรุ่นส่วนใหญ่ได้เรียนหนังสือน้อย และเมื่อเห็นเพื่อนวัยใกล้เคียงกันหลายคนในหมู่บ้านมาทำงานที่ประเทศไทย มีรายได้ดีทำให้มีความสนใจที่มาทำงานในประเทศไทยและอยากมาเที่ยวกรุงเทพมหานครเพราะเป็นเมืองที่มีความสวยงามและน่าอยู่ จากการสังเกตพบว่า แรงงานลาวชอบดูรายการสถานีโทรทัศน์ไทย หนังสือละครไทยและชอบดาราไทยมาก การเดินทางมาทำงานที่ประเทศไทยของ

แรงงานลาวมาจากสาเหตุ ด้านเศรษฐกิจ ความยากจน การไม่มีอาชีพ การมีภาระ การเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนและความต้องการเพื่อสร้างบ้าน ใช้เป็นทุนในการ ประกอบอาชีพส่วนตัวและเป็นทุนการศึกษาให้แก่ลูกและสาเหตุการชักนำของญาติ หรือเพื่อน การที่แรงงานลาวมีญาติพี่น้อง เพื่อนในชุมชนย้ายเข้ามาทำงานอยู่ก่อน และชักชวนกันตามมาเป็นการอาศัยเครือข่ายทางสังคมเชื่อมโยงผ่านระบบ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนตามทฤษฎีเครือข่ายการย้ายถิ่น ซึ่งเครือข่ายนี้ จะช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการข้ามแดนของแรงงาน ช่วยลดต้นทุน ทางสังคมและเป็นการลดความเสี่ยงให้เกิดการถูกหลอกลวงของนายหน้าและต้องการ เดินทางไปต่างประเทศหางานที่สบายและได้เงินเยอะ เพราะเพื่อนที่เคยเข้ามาทำงาน แล้วทำงานสบาย เงินดีทำให้แรงจูงใจที่อยากเข้ามาทำงาน

การเดินทางมาสู่ประเทศไทยผ่านนายหน้า เป็นรูปแบบการนำเข้าแรงงาน ของบริษัทขนาดใหญ่ซึ่งต้องการแรงงานจำนวนมากครั้งละมาก ๆ โดยโรงงานติดต่อ แรงงานผ่านนายหน้าในประเทศลาวนายหน้ามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนายหน้าระดับท้องถิ่น ที่คุ้นเคยรู้จักกันกับแรงงานหรือที่ญาติพี่น้องแนะนำให้ไปสมัครงานกับนายหน้าที่รู้จัก และไว้วางใจ ซึ่งนับว่าเป็นการลดความเสี่ยงจากการถูกหลอกลวงหากแรงงานต้องการ ไปทำงานหรือเป็นนายหน้าของบริษัทระดับแขวงที่ว่างนายหน้าในท้องถิ่นให้เป็น ผู้เข้าไปหาคนงานในระดับหมู่บ้านส่วนแรงงานเตรียมเอกสารหนังสือเดินทาง บัตรประจำตัว สำเนาทะเบียนบ้าน แล้วโรงงานส่งคนเข้าไปคัดเลือกตัวถาม ชื่อ-สกุล อายุ และเหตุผลในการเข้ามาทำงาน ถ่ายรูปของแรงงานเก็บไว้ การเข้ามาในรูปแบบนี้ ใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน ในขั้นตอนการเดินทางนายหน้าจะรับแรงงานจากแขวง ที่แรงงานอาศัยอยู่ข้ามด่านจากจังหวัดมุกดาหารและด่านช่องเม็กจังหวัดอุบลราชธานี และเมื่อมาถึงด่านประเทศไทยก็จะมีย่านหน้าที่ฝ่ายบุคคลนารณมารอรับ ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางแรงงานขึ้นอยู่กับโรงงานโดยมีนายหน้าเข้ามาติดต่อถึงบ้าน กระบวนการ ข้ามแดนแบบนายหน้ามีแนวโน้มประสบความสำเร็จ

การจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

การจัดการชีวิตแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม การจัดการชีวิตในการทำงาน ก่อนการเริ่มงานมีการฝึกอบรม ก่อนการทำงาน 5 วัน ประกอบไปด้วยการ

ทำสัญญาว่าจ้าง การตรวจสุขภาพ การปฐมนิเทศ เกี่ยวกับการแนะนำโรงงาน อุตสาหกรรม การประกันคุณภาพ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในประเทศไทย กฎระเบียบหอพัก กฎระเบียบโรงงาน รวมถึงการจัดแผนก การสอนงานให้แก่แรงงานลาว การจัดการชีวิตหลังการทำงาน ซึ่งเป็นเวลาว่างของแรงงานลาว ส่วนใหญ่จะใช้เวลาพักผ่อนไปกับการนอน ทำภารกิจส่วนตัว และรวมกลุ่มนั่งพูดคุย ร่วมกันทำอาหาร เขี่ยร่มวย เล่นกีฬา รวมถึงการไปตลาด เพื่อจับจ่ายซื้อของในการอุปโภคบริโภคและ ส่งเงินกลับบ้าน การจัดการวันหยุดยาว หรือวันสำคัญ ในช่วงวันหยุดหรือวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ ทางโรงงานอุตสาหกรรมจะอนุญาตให้เดินทางกลับบ้านที่ สปป.ลาว ได้ แต่แรงงานส่วนใหญ่จะยังอยู่ที่หอพัก ทางหอพักก็มีกิจกรรมในวันสงกรานต์ คือ การทำบุญตักบาตร ในตอนเช้า เลี้ยงอาหารแรงงานลาวตลอดทั้งวัน มีกิจกรรม นันทนาการ ตอนเย็นมีการเปิดเพลงเต้นรำ กิจกรรมในการแห่เทียนพรรษา มีการนำ แรงงานลาวไปถวายเทียนพรรษาที่วัดใกล้โรงงานอุตสาหกรรม การจัดการค่าจ้างและ สวัสดิการ แรงงานลาวได้รับค่าจ้าง วันละ 300 บาท มีสวัสดิการหอพัก ค่าน้ำ ค่าไฟ มีรถบริการรับส่ง จากหอพักไปโรงงาน และจากหอพักไปตลาด การรักษาพยาบาลการ เจ็บป่วยเล็กน้อย มียาให้รับประทาน รับประทานอาหารกลางวันที่โรงงานอุตสาหกรรม โดยมีข้าวสวย และน้ำให้โดยไม่คิดเงิน การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นที่หอพักจะมีหัวหน้า หอพักเป็นคนคอยดูแล ส่วนปัญหาที่โรงงานจะมีหัวหน้าแผนก การผลิตเป็นผู้รับผิดชอบ ค่าจ้างและสวัสดิการเป็นเงื่อนไขและแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดของ การตัดสินใจมาทำงานเพื่อแลกกับความสะดวกสบาย เงินสามารถซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่แรงงานลาวจึงยอมแลกกับการจากบ้านจากครอบครัว

การจัดการแรงงานเชิงบูรณาการการจัดการแรงงานเชิงคุณค่า ทางโรงงาน อุตสาหกรรมได้เห็นถึงคุณค่าของแรงงานลาว โดยการเคารพสิทธิเสรีภาพของ แรงงานให้ค่าจ้างและสวัสดิการที่เท่าเทียมกันกับแรงงานไทย แรงงานลาวได้ทำ ตัวเองให้มีค่า โดยการตั้งใจทำงานเพื่อครอบครัวของตน หาเงินเพื่อคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้นของคนในครอบครัว การเข้ามาทำงานนั้นนอกจากจะได้เงินแล้ว แรงงานลาว ยังได้ประสบการณ์ในการทำงานต่างประเทศ มีเครือข่ายเป็นกลุ่มเพื่อนแรงงานลาว ด้วยกันและกลุ่มเพื่อนร่วมงานคนไทย การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์นั้น แรงงานลาว

ทุกคนต่างเคยรู้จักประเทศไทยผ่านทางโทรทัศน์ ละครและข่าวสารต่างๆ รวมถึงแรงงานบางคนเคยมาทำงานที่ประเทศไทยแล้ว ย่อมเคยเห็นสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกันของลาวกับไทย เป็นบ้านเมืองที่มีวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา ประเพณี พิธีกรรม อาหารและการแต่งกายที่คล้ายกัน การศึกษาเชิงวาทกรรมเกี่ยวกับการให้ความหมายของแรงงานลาว โดยแรงงานลาวมองคนไทยว่าเป็นคนดี มีมิตรภาพที่ดีให้แก่แรงงานลาวในฐานะเพื่อนร่วมงานและเพื่อนร่วมชะตากรรม เดียวกันกับแรงงานลาวคนอื่นๆ แรงงานลาวอยากจะทำอยู่ประเทศไทยและเมื่อกลับไป สปป.ลาว แล้ว จะชักชวนให้คนลาวมาทำงานที่ประเทศไทย ในเชิงประจักษ์ โครงสร้างของแรงงานลาวเป็นการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมยามว่างเท่านั้น ยังไม่มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ การเข้ามาทำงานของแรงงานลาวในประเทศปลายทางอาจเสี่ยงต่อปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ได้ แต่แรงงานลาวมีเหตุผลในการเข้ามาทำงานที่ชัดเจน คือ การมาทำงานหาเงินเพื่อไปจุนเจือครอบครัวและสร้างฐานะ มีคุณภาพชีวิตที่ดี แรงงานลาวยังช่วยลดความเสี่ยงต่อการเข้า-ออกในการทำงาน ลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานให้แก่โรงงานอุตสาหกรรม

4. อภิปรายและข้อเสนอแนะ

1) การเดินทางข้ามแดนของแรงงานกับการพึ่งพาระบบนายหน้า

จากการศึกษา กระบวนการเข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า การเดินทางข้ามแดนของแรงงานลาวส่วนใหญ่ผ่านระบบนายหน้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ เกษมณี แคว้นน้อย (2554) เรื่อง แรงงานลาวติดต่อการเดินทางผ่านระบบนายหน้าเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางข้ามแดนที่เสียค่านายหน้า ราคาไม่น้อย แรงงานถูกเอาเปรียบ และสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ชูพัทธ์ สุทธิสา (2555) เรื่องมี ขึ้นตอนระหว่างการย้ายถิ่น ลักษณะการเข้ามาทำงาน ได้แก่ รูปแบบผ่านนายหน้า ทั้งที่แรงงานมีวิธีที่สามารถข้ามแดนได้ แต่แรงงานส่วนมากก็เลือกใช้ในการติดต่อหางานผ่านระบบนายหน้า แรงงานยอมเสียเงินเพื่อให้ได้มาทำงานและไม่เสี่ยงต่อการทำงานที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ นายหน้ามีความน่าเชื่อถือเพราะเป็นนายหน้าที่เคยมาหาแรงงานมาทำงานที่ประเทศไทยบ่อยๆ เครือข่ายทางสังคมของ

พี่น้อง ญาติ เพื่อน ที่เคยมาทำงานที่เมืองไทย ผ่านระบบนายหน้าแรงงานเปลี่ยนแปลง วิถีจากเกษตรกรรมอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม จากการศึกษา วิถีชีวิตของแรงงานลาวจากการเป็นเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา อยู่ในท้องไร่ท้องนา การทำงานที่ ไม่มีใครมาบังคับ เหนื่อยก็หยุดพัก มีชีวิตตามสบายไม่อยู่ภายใต้ กฎระเบียบ เมื่อมาเป็นลูกจ้างใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม การเป็นลูกจ้าง ขายแรงงานต้องอยู่ในกฎระเบียบของโรงงานอุตสาหกรรม การปรับตัวของแรงงาน ลาวในพื้นที่ใหม่ต้องดิ้นรนกับสภาพการทำงาน การดำรงชีวิตเหมือนที่เคยทำใน ประเทศ การรักษาวินัยธรรมที่คุ้นเคย เช่น อาหารการกิน การแต่งกาย ซึ่งเป็น พฤติกรรมที่แสดงออกทางวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์ของประเทศลาว โดยมีเงินค่าจ้าง เป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ในการเดินทางมาทำงานที่ประเทศไทย ข้อดีเมื่อเปรียบเทียบ การทำการเกษตรกับแรงงาน การมาเป็นแรงงานทำให้แรงงานลาวไม่ต้องแบกรับ ความเสี่ยงในการผลิตและการขายผลผลิต การที่จะได้ผลผลิตดีหรือได้มากนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้า อากาศ ไม่สามารถกำหนดเองได้รายได้ไม่แน่นอน แต่อาชีพ ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ต้องลงทุน เพียงแต่ลงแรงและมีรายได้ที่แน่นอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมวล สุขกล่อม, 2537 และเกษมณี แคว้นน้อย เรื่อง วิถีชีวิตเดิมของแรงงานลาว ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร รองลงมาคืออาชีพ รับจ้างทั่วไป

2) ประสิทธิภาพของการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรม

จากการศึกษาระบบการจัดการแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า การจัดการแรงงานในชีวิตการทำงานเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อแรงงาน เพราะถือเป็นการสร้างความเชื่อมั่น ว่าทางโรงงานอุตสาหกรรมใส่ใจ ก่อนการทำงาน มีการฝึกอบรม ก่อนการทำงาน เพื่อทำความเข้าใจในการทำงานลักษณะของงาน การใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย รวมถึงการสอนงานฝึกทักษะในการทำงานให้แรงงานลาว เป็นพี่เลี้ยง ตลอดการทำงานผ่านหัวหน้าแผนกงาน การจัดการชีวิตหลังการทำงาน ซึ่งเป็นเวลาที่ แรงงานลาวพักผ่อนในช่วงวันหยุดหรือเวลาที่ไม่ได้ทำงานทางโรงงานจัดการให้ใน การจัดการสวัสดิการที่พักอาศัย คือ หอพักที่มีความสะอาดสบาย ภายในหอพักมี สิ่งอำนวยความสะดวกในการทำอาหาร มีห้องประกอบอาหาร มีเครื่องซักผ้าหยอด

เหรียญ มีร้านอาหารตามสั่ง ร้านขายของชำไว้คอยให้บริการแก่แรงงาน บริเวณหน้าร้านอาหารเป็นแหล่งรวมพลของแรงงานที่ต้องการดูโทรทัศน์ อีกแหล่งที่เป็นแหล่งรวมพล ในการพบปะ พูดคุยกันการเดินทางไปไหน มาไหนมีรถรับ-ส่งฟรีในวันหยุดยาว เช่น วันหยุดสงกรานต์ แรงงานลาวบางคนกลับบ้าน ที่ สปป. ลาว และมีกิจกรรมวันสงกรานต์ที่หอพัก มีกิจกรรมนันทนาการ แข่งกีฬาตลอดทั้งวัน การจัดการค่าจ้างและสวัสดิการค่าจ้างเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้แรงงานลาวทำงานได้ เป็นสิ่งที่แรงงานลาวมีกำลังใจสู้กับงาน พอเห็นเงินที่ได้รับในทุก 15 วัน แรงงานลาวมีเงินในการใช้สอย และส่งเงินกลับบ้าน การรักษาพยาบาล การเจ็บป่วยเล็กน้อย มีการจ่ายยาช่วยบรรเทา ถ้าเจ็บป่วยมาก มีห้องพยาบาลให้พักผ่อน หรือมีโรงงานพยาบาลที่ประจำอำเภอที่มีความพร้อมให้บริการแก่แรงงานผ่านระบบประกันสังคม การจัดการชีวิตในการทำงาน และชีวิตหลังการทำงานนี้ ถูกควบคุมโดยกฎระเบียบของโรงงานอุตสาหกรรมและกฎระเบียบของหอพักเป็นสิ่งที่โรงงานอุตสาหกรรมจัดการให้แก่แรงงานลาวเพื่อให้แรงงานลาวสามารถทำงานได้อย่างสบายกายและสบายสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ชูพักตร์ สุทธิสา (2555) เรื่องการขึ้นตอนปลายทาง เมื่อแรงงานได้มาทำงานในโรงงาน สภาพการจ้างงาน สถานภาพการทำงาน อาชีพ รายได้ของแรงงานข้ามชาติ ระบบสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อมจะขึ้นอยู่กับขนาดของโรงงาน โดยโรงงานขนาดใหญ่มีระบบการบริหารจัดการและมีการกำหนดขั้นตอนการดูแลสุขภาพข้ามชาติที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน สวัสดิการแรงงานด้านค่าแรงปฏิบัติ ตามเกณฑ์ค่าจ้างขั้นต่ำ

การศึกษาในเรื่องการจัดการแรงงานลาวในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นแตกต่างจากศึกษาของ โสภิ์ อุ่นทะยา (2554) ที่กล่าวถึงสภาพปัญหาแรงงานข้ามชาติ ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมว่า ยังมีการจัดการที่ไม่ชัดเจนทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างโรงงานกับแรงงาน จนทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิและสวัสดิการ ขาดการดูแลด้านที่พักอาศัย สุขภาพ และการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ทั้งนี้ สาเหตุของการจัดการแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นการจัดการที่เป็นระบบระเบียบมากกว่า มีการจ่ายค่าจ้างและสวัสดิการที่เป็นธรรมมากกว่า อาจเป็นเพราะโรงงานมีขนาดใหญ่และให้ความสำคัญกับแรงงานลาวมากกว่า

3) การจัดการแรงงานลาวซึ่งบูรณาการการมองแรงงานลาวอย่างเข้าใจ เพื่อการจัดการที่มีคุณภาพ จากการศึกษาการจัดการแรงงานลาวให้คุณค่าแก่แรงงาน ผ่านการจัดระบบการจัดการแรงงานของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นการให้คุณค่าแก่แรงงานลาว ครอบคลุมได้ฝากความหวังไว้กับแรงงานลาว ผ่านการส่งแรงงานลาว มาทำงานต่างบ้านต่างเมืองด้วยความหวังอยากได้เงิน ซึ่งตัวแรงงานเองก็ให้ความสำคัญกับตัวเอง คือ การตั้งใจทำงาน เก็บเงิน เพื่อหวังคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ประสบการณ์ สองข้างทางเป็นสิ่งที่ทำให้แรงงาน มีความต้องการจะกลับมาทำงานที่ประเทศไทย อีกสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนาวยศ (2549) และเกษมณี แคว้นน้อย (2554) เรื่อง การให้คุณค่ากับแรงงานลาว ทั้งนี้เพราะการให้คุณค่าแก่แรงงาน มองแรงงาน อย่างมีคุณค่า ทำให้แรงงานมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน ด้านประวัติศาสตร์ แรงงานลาวรับรู้ถึงประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรมของไทยกับลาวที่มีความคล้ายกัน เช่น ศาสนา ภาษา อาหาร การแต่งกาย ที่ทำให้แรงงานลาวอยู่ในสังคมได้และมั่นใจใน ความปลอดภัย ด้านวรรณกรรม แรงงานลาวเข้ามาพร้อมกับความคิดเห็นต่อประเทศ ปลายทางและคนที่อยู่ประเทศปลายทาง ซึ่งมีความคิดต่อคนไทยว่าเป็นเหมือน พี่น้องกัน มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือ ประเทศไทยน่าอยู่ที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ ศุภระกาญจน์ (2552) เรื่อง วาทกรรมทุนนิยมมีความจำเป็นต้องจ้างแรงงาน ต่างต่างเพื่อความเจริญเติบโตอยู่รอดของการพัฒนาเศรษฐกิจ ธุรกิจ เพราะเห็นว่ามี ปัญหาขาดแคลนแรงงานบางอย่างที่คนไทยไม่ทำหรือหาคนงานไทยยาก ทำให้ต้อง จ้างแรงงานต่างชาติมาทดแทนแรงงานเพราะต้องการลดต้นทุนการผลิตและยังควบคุม ได้ง่ายกว่าแรงงานไทยวาทกรรมมนุษยนิยมหรือลัทธิมนุษยชน มองว่าผู้ใช้แรงงาน ทั่วโลก คือ พี่น้องกันมีชะตากรรมที่ถูกเอาเปรียบจากระบบทุนนิยมร่วมกันแรงงาน ทุกคนมีความเสมอภาค มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ถูกแบ่งกีดกันเพราะความแตกต่างของเชื้อชาติ สัญชาติ สีผิว ศาสนา และเพศ เชิงประจักษ์ การมองแรงงานลาวผ่านทางสายตาไม่อาจบ่งบอกว่าแรงงานลาว เป็นเช่นไร จึงมีการมองที่ต่างกันออกไป สิ่งที่เป็นผลกระทบเท่านั้นที่จะบอกว่าแรงงาน ลาวร้ายหรือดี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดการที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับแรงงานลาว
2. ศึกษาเปรียบเทียบแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคอื่น ๆ รวมทั้งระหว่างแรงงานลาวกับแรงงานชาติอื่น
3. ศึกษาผลกระทบของแรงงานลาวต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดนครราชสีมา
4. ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมการฝึกทักษะฝีมือแรงงานลาวระดับกลาง เพื่อจะได้พัฒนาฝีมือแรงงานให้ตอบสนองต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กฤตยา อาชวนิจกุล, วรณา จารุสมบัติ และ อัญชลี วรากรณ์. (2540). ความซับซ้อนและความสับสนเรื่องคนข้ามชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.
- เกษมณี แคว้นน้อย. (2554). คุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานอพยพลาวในสถานประกอบการจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ความเป็นมาของอาเซียน. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://www.thaimaster.info/pompilai/wannisa/asean/asean_info.html สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2554.
- ชูศักดิ์ สุทธิสา. (2555). กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาคอุตสาหกรรม (รายงานวิจัย สก.). ค้นจากเว็บไซต์ <http://www.tja.or.th/tjadocs/2556-doc.../561027-laborfromlaoandcambodia.pdf> เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.

- ประมวล สุขกล่อม. (2547). รายงานลาวอพยพในภาคอีสาน:กรณีศึกษาแรงงานลาวอพยพ จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พัชราวลัย วงศ์บุญสิน. (2552). การย้ายถิ่น: ทฤษฎีและความเป็นไปได้ในเอเชีย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนา วรรณศ. (2549). คุณภาพชีวิตแรงงานสตรีลาวข้ามชาติในจังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- โสภี อุ้นทะยา. (2556). ปราบกฏการณ์แรงงานข้ามชาติ ณ ชายแดนอีสาน. เข้าถึงได้จาก [http:// www.trf.or.th/index.php?option=com_slib&Itemid=1](http://www.trf.or.th/index.php?option=com_slib&Itemid=1) สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2556.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. (2551). มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ. กรุงเทพฯ. สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ.